

FINSK ÖVERSÄTTNING AV ATTITYD I SVENSKA KRIMINALFILMER

Karita Kerkkä, Åbo universitet

I den här artikeln analyserar jag finsk undertextning av attityduttryck i fyra svenska kriminalfilmer. Dagens svenska kriminalfilmer innehåller rikligt med uttryck för känslor och andra attitydmarkörer. På grund av tekniska restriktioner behöver översättaren alltid komprimera och utelämna en del av den talade dialogen. Komprimering medför en risk att de element som är viktiga för händelseförloppet prioriteras på bekostnad av sådana element som förmedlar attityder och annat värderande språk. Därför utreder jag hur attityduttryck översätts. Först kartlägger jag kvantitativt hur attityduttrycken i den svenska filmdialogen har undertextats till finska, och därefter studerar jag mer kvalitativt vilka förändringar som skett vid översättning. Utgångspunkten är funktionell översättningsvetenskap och analysapparaturen är hämtad från ramverket för evaluering, den så kallade *appraisal*-teorin (Martin & White, 2005; Martin & Rose, 2007), med fokus på delsystemet attityd. Resultaten visar att förändringarna är frekventa och bekräftar hypotesen att attityduttryck komprimeras kraftigt vid översättning.

Nyckelord: översättning, undertextning, ramverket för evaluering, attityd, kriminalfilmer

1 INLEDNING

Dagens svenska kriminalfilmer innehåller rikligt med uttryck för känslor och andra attitydmarkörer. I undertextade filmer behöver översättaren på grund av tekniska restriktioner alltid komprimera och utelämna en del av den talade dialogen. Komprimering medför en risk att de element som är viktiga för händelseförloppet prioriteras på bekostnad av sådana element som förmedlar stämningar och attityder. Därför är det motiverat att utreda hur värderande språk, närmare bestämt språk-

liga markörer för attityd, översätts vid undertextning. I denna artikel analyserar jag översättning av attityd och värderande uttryck i fyra svenska kriminalfilmer. Syftet är att först kartlägga kvantitativt hur värderande, d.v.s. evaluerande, uttryck i den svenska filmdialogen har undertextats till finska, och därefter studera mer kvalitativt vilka förändringar som skett vid översättning. Utgångspunkten är funktionell översättningsvetenskap. Enligt den ska översättningen fylla en funktion och översättningslösningarna väljs utifrån denna funktion, inte utifrån källtextens drag eller funktion (Nord, C. 1997). Översättaren strävar efter att uppfylla funktionen inom de ramar som finns till förfogande, vid textning t.ex. inom ramen för de tekniska begränsningarna, tid och utrymme samt byte av medium från tal till skrift.

Kontaktuppgifter:
 Karita Kerkkä
 Åbo universitet
 Doktorand
 Hakkapeliitankatu 8 A 9
 15830 LAHTIS
 karita.kercka@gmail.com

Attityden i materialet analyseras med hjälp av den så kallade *appraisal*-teorin (Martin & White, 2005; Martin & Rose, 2007¹) som jag kallar ramverket för evaluering i enlighet med Andreas Nord (2008). Teorin tangerar den interpersonella metafunktionen i texter (Martin & White, 2005: 1). Ramverket för evaluering inbegriper resurser med hjälp av vilka man kan visa attityd till företeelser och människor (Martin & Rose, 2007: 26). Det består av tre delsystem: attityd (*attitude*), dialogicitet² (*engagement*) och gradering (*gradation*). I den här artikeln koncentrerar jag mig på attityd. Attityd är ett delsystem som identifierar känslor och uttrycker en positiv eller en negativ bedömning av någon eller något, såsom dessa uttryck i filmen *Mörkret* exemplifierar: *Hon var mycket glad, hon är psykotisk och onåbar* samt *det var ett mycket bra brev*. Även gradering blir aktuell i en snävare mening, då gradering preciserar vilken grad av attityd det är frågan om, t.ex. hur stark eller svagen känsla är (Martin & White, 2005: 37). I detta första avsnitt redogör jag för utgångspunkterna för studien, inklusive syfte, metod och material. Andra avsnittet redogör för den teoretiska referensramen för ett evaluerande språkbruk som jag i avsnitt tre tillämpar på mitt material. I det fjärde avsnittet drar jag avslutningsvis samman resultaten.

1.1 Syfte och metod

Syftet med den här artikeln är att studera översättning av värderande uttryck. Den grundläggande enheten för undersökningen är *attitydmarkör*. Med det avser jag värderande uttryck som uttrycker attityd enligt ramverket för evaluering. Jag undersöker hur

evaluerande, d.v.s. värderande, uttryck i den talade filmdialogen har översatts till finska undertextade repliker. Textningsprocessen medför alltid komprimering och utelämnningar eftersom den viktigaste informationen ska rymmas med i de textade replikerna på högst två rader. Mot denna bakgrund utgår jag från hypotesen att en markant andel av attitydmarkörerna komprimeras eller utelämnas helt. Det är därför meningsfullt att studera på vilket sätt attitydmarkörerna har översatts, både vad gäller mängden och typen av dem. I den här artikeln söker jag svar på följande frågor:

- Hur vanligt är det att attitydmarkörer förändras vid översättning?
- Hur uttrycks attityd i undertexterna?
- Vilka förändringar sker det vid översättning av attitydmarkörerna?
- Går det att identifiera några översättningsstrategier eller tensenser vid översättning av attitydmarkörer (t.ex. vilka som ofta förändras)?

Mitt tillvägagångssätt bygger på funktionell översättningsvetenskap som utgår från att översättningsstrategin väljs enligt funktionen med översättningen, och funktionen styr översättarens lösningar (Nord, C., 1997). Vid textning är målet fungerande översatta textremsor som ger tittaren tillräckligt med information. Med anledning av de tekniska restriktionerna kan översättningen inte vara helt ekvivalent jämfört med källtexten. Denna studie grundar sig på den traditionella synen på undertextning: den främsta utgångspunkten för textade repliker är det talade språket men också det visuella och det auditiva budskapet beaktas (multimodalitet). Jag utgår från att översättaren bygger sin tolkning (undertextningen) på den talade dialogen. Dialogen utgör utgångspunkten även för

¹ Se också Appraisal Website Homepage.

² Vid val av svenska motsvarigheter till termerna följer jag Andreas Nord (2008: 189) och använder mig av termen *dialogicitet* som översättning till engelskans *engagement*.

min tolkning av attityd som kompletteras av visuella och auditiva faktorer. De utgör dock inte forskningsobjekt i denna studie. Analysapparaturen är hämtad från Martin och White (2005) och Martin och Rose (2007) som beskriver evaluerande språkbruk och erbjuder en verktygslåda för analys av värderande språk.

1.2 Material

Mitt empiriska material består av uttryck för attityd i den svenska talade dialogen och de finska översatta replikerna i fyra svenska kriminalfilmer i DVD-format. Filmerna är följande (namnet på huvudfiguren inom parentes): *Innan frosten* (Sverige 2005, Kurt Wallander), *Mörkret* (Sverige 2005, Kurt Wallander), *Münsters fall* (Sverige 2005, van Veeteren) och *Beck – Hämnadens pris* (Sverige 2001, Martin Beck). Filmerna är alla typiska moderna svenska kriminalfilmer vad gäller innehåll och stil. Händelseförloppet i dessa fiktiva filmer bygger på huvudfigurernas uppgift att lösa mord. Händelserna inkluderar vid sidan av polisundersökningen även rikligt med scener om rollfigurernas privata liv med personliga utmaningar. Typiskt är att rollfigurerna upplever negativa känslor både i sitt jobb och i sitt privatliv. Filmerna har valts slumpmässigt, dock så att de representerar filmgenren och de populära filmserierna med tre olika huvudfigurer. Därtill har filmerna valts så att de har översatts av olika personer. Analysenheten är en replik, d.v.s. en textremsa på finska, som innehåller minst ett uttryck för attityd. Sammanlagt består materialet av 1 362 finska repliker och de motsvarande ställena i den svenska talade dialogen. Materialinsamlingen började jag med att gå igenom den svenska dialogen för att hitta samtliga attitydmarkörer och jag jämförde dem med de motsvarande ställena på finska. Till sist kontrollerade jag att materialet omfattade alla

finska attityduttryck. I materialet har jag således inkluderat alla textade repliker på finska där det förekommer minst ett uttryck för attityd och de motsvarande ställena i den svenska dialogen samt de finska repliker där det i den svenska dialogen förekommer ett uttryck för attityd, även om uttrycket har utelämnats vid översättning. Replikerna med attityduttryck har plockats för hand från filmerna, med stöd av svenska dialoglistor och finska repliklistor som jag fått för forskningsändamål av filmbolagen.

1.3 Undertextning och syftet med repliker

Undertextning är en form av audiovisuell översättning (jfr t.ex. dubbning och voice-over)³. Det är en översättningspraktik som går ut på att framställa en skriven text, vanligtvis i nedre delen av bildskärmen, som återger den talade källtextdialogen (Díaz Cintas & Remael, 2007: 8). Med andra ord överförs det talade budskapet till ett annat språk i form av skriftliga textremsor på 1–2 rader. Textremsorna kallas även för undertexter (Sahlin, 2001). Välformulerade repliker är begripliga och lätta att läsa både till sin struktur och sitt ordförråd, och varje replik bör motsvara en tankehelhet (Sahlin, 2001: 214–215). Översättaren strävar även efter att återge den information som ges i bilden, t.ex. på plakat och via olika ljud, t.ex. sånger (Díaz Cintas & Remael, 2007: 8). Det är dock problematiskt att skapa grafemiska undertexter som motsvarar den fonemiska dialogen (Gottlieb, 1997: 112). Att mediet ändras från tal till skrift medför att det enligt rådande översättningsnorm minskas på talspråkliga drag som

³ Díaz Cintas (2004: 53) poängterar att det är viktigt att undertextning och dubbning inte grupperas inom ett enda stort undersökningsfält vid namn audiovisuell översättning eftersom skillnaderna mellan dem är stora, t.ex. översättning av expletiver är mycket viktig i undertextning.

upprepningar, inskott mitt i meningen och dialektala inslag, och undertextningen följer främst skriftspråkets normer (Sahlin, 2001: 706; Mattsson, 2006: 47). Översättaren står alltså inför flera utmaningar vid undertextning. De textade replikerna ska vara tillräckligt lättlästa så att läsaren kan förstå dem efter en läsning. I en replik ryms bara cirka 32 tecken per rad och en tvåradig replik ska visas för tv-tittaren i 4–6 sekunder (se Vertanen, 2007 om textningskonventionerna i Finland), vilket leder till ett behov av att komprimera.

Sahlin (2001) har studerat ändringar, vilka hon kallar för operationer, som sker vid intralingval undertextning. Hon konstaterar att flertalet operationer direkt eller indirekt kan förklaras med hänvisning till komprimeringsbehovet (Sahlin, 2001: 705). Koljonen (1998) har studerat komprimering i svenska översatta undertexter i tv-program och hennes resultat ger en bra bild av omfattningen av komprimeringen: I hennes material är antalet meningar i detektivserien *Taggart* på engelska 570 och på svenska bara 455. Två huvudtyper av komprimering⁴ är syntaktisk (82,20 %) och semantisk (17,80 %) komprimering (Koljonen, 1998: 66). En intressant observation är att detektivserien avviker från andra program i hennes material. I detektivserien är andelen semantiska komprimeringstyper dubbelt så hög som i andra program (Koljonen, 1998: 67–68). I Koljonens material förekommer sammanlagt 2 407 utelämnningar och 1 101 komprimeringar, alltså ungefär dubbelt så många utelämnningar jämfört med komprimering.

Bilden och ljudet kompenserar förlusten av komprimerade element. Bilden kan t.ex. visa ett ansikte som avslöjar att personen i fråga

är glad och även rösten kan tyda på samma känsla. Ibland kan rösten vara i strid med bilden eller med det verbala uttrycket. Den multimodala aspekten vid undertextning, d.v.s. samarbetet mellan ord, bild och ljud, har utforskats i ökande grad de senaste åren (t.ex. Chaume, 2004; Pettit, 2000, 2004). Det har även kritiserats att forskarna fortfarande anser att källtexten utgörs av det talade språket, även om också bild och ljud beaktas (Gambier, 2008: 18–19). I den här artikeln fokuserar jag på det verbala uttrycket, men med beaktande av de övriga multimodala aspekterna som stöder tolkningen av funktionen med det sagda.

Till filmdialogens viktigaste uppgifter hör att informera om händelseförloppet men dialogen ska även förmedla stämningar och karaktärisera rollfigurerna (t.ex. Aaltonen, 2002: 120). Replikerna har samma uppgifter att uppfylla som den talade dialogen. Exempelvis diskurspartiklar bidrar till karaktäriseringen av talarna samt interaktionella aspekter överlag och de är därför viktiga i undertextningen (Mattsson, 2009: 267). I moderna svenska kriminalberättelser i form av böcker är det av stor vikt att det vid sidan av brottsutredningen ges utrymme för emotionella och sociala inslag (Mäntymäki, 2004: 193; Skei, 2005: 319). Samma gäller också dagens kriminalfilmer som ofta visar karaktärernas känslor och privata liv (Alanen, 1994: 99–101). Känsloladdade scener, med både brottsutredare och brottslingar, ger berättartekniken rytm och fungerar som motvikt till den professionella brottsundersökningen (Kerkkä, 2008; 2010). Forskningsresultat om översättning av diskurspartiklar från engelska till svenska har visat att element med interpersonell funktion undertextas mer sällan än när funktionen är interpersonell (Mattsson, 2009: 100). Inom undertextning har man i de nordiska länderna, som har en liknande textningstradition, undersökt även bl.a. över-

⁴ Koljonen (1998) avser med komprimering delvis minskning av innehållet genom syntaktiska och lexikala förändringar och med utelämnning ett totalt bortfall av innehållet. Min användning av dessa termer skiljer sig från hennes, vilket jag redogör för nedan i denna artikel.

sättningsstrategier och komprimering (Sahlin, 2001; Gottlieb, 1994; 2004, Koljonen, 1998) samt kulturbundenheter (Pedersen, 2007). Araújo (2004) resultat om översättning av emotionella klichéer i undertextning och dubbning från engelska till portugisiska visar att översättarna gärna använder grammatiskt korrekta uttryck, reducerar antalet klichéer, minimerar tabuord och föredrar formellt språk.

2 ATTITYD INOM RAMVERKET FÖR EVALUERING

Ramverket för evaluering utgör en referensram som utvidgar M. A. K. Hallidays (1994, 2004) systemisk-funktionella syn på den interpersonella metafunktionen (Martin & White, 2005: 1). Ramverket för evaluering är en del av den systemisk-funktionella lingvistikens⁵ (Holmberg, Karlsson & Nord, 2011: 7). Interpersonella resurser handlar om hur språket möjliggör interaktionen mellan människor, hur man förhandlar sociala relationer och vilka känslor som upplevs (Martin & White, 2005: 7; Holmberg, 2011: 97). Ramverket för evaluering tar fasta på ett värderande språkbruk. De språkliga resurserna används för att uttrycka det vi tänker om människor, företeelser eller tillstånd. På engelska har ramverket tillämpats på nyhetstexter och journalistiska texter (t.ex. White, 2009; Martin & White, 2005), men också t.ex. på e-postdiskussioner (Don, 2007) och akademiska texter (Hood, 2004). På svenska har ramverket för evaluering tillämpats bl.a. på elevtexter (Folkeryd, 2006), på multimodal analys av attityd i reklamannonser (Björkqvall, 2003) och på analys

av attityd och dialogicitet i elevtexter (Chrystal, 2006). På finskt håll har man undersökt bl.a. ledare i ekonomitidningar (Katajamäki, 2006; 2009) och gymnasisisters insändartexter (Mikkonen, 2010). Mig veterligen har ramverket för evaluering inte tillämpats på undertextning.

Denna studie fokuserar på attityd. Attityd indelas i tre underkategorier: affekt (*affect*), bedömning (*judgement*) och uppskattning (*appreciation*)⁶. Affekt omfattar uttryck för känslor eller en emotionell reaktion gentemot någon eller något. Exempelvis uttrycket *en släng av dödsångest* i *Mörkret* är en affekt. Människornas känslor uttrycks explicit t.ex. genom adjektiv (*ledsen, glad*), verb (*sörja*), particip (*sörjande*), adverb (*tyvärr, förhoppningsvis*) och substantiv (*glädje*). Också verben *vilja, önska* och *hoppas* räknas som affekter (Martin & White, 2005: 80–81). Den andra underkategorin av attityd är *bedömning*. Med bedömning avses uttryck för attityd med vilka man värderar människor och mänskligt beteende (Martin & White, 2005: 52). Det förekommer två olika huvudtyper av bedömningar: bedömning utgående från personlig värdering och bedömning utgående från moralisk värdering (Martin & Rose, 2007: 32–33). Ett exempel på personlig värdering är *Du är bäst på allt i Innan frosten*. Också en fråga kan signalera personlig värdering: *Vad är det för fel på honom?* Bedömning utifrån etiska normer (moralisk bedömning) kan uttryckas t.ex. så här som i *Innan frosten: En kvinna har blivit mördad och så står vi här och jävlas med folk*. Den tredje underkategorin av attityd, *uppskattning*, handlar om evaluering av föremål, processer, tillstånd och annat icke-mänskligt. Uppskattning kan uttrycka vad vi tycker om något, t.ex. *kul namn i Innan frosten* eller i övrigt evaluera, t.ex. *Bilen är trasig*

⁵ Jag följer Holmberg, Karlsson och Nord (2011: 7) enligt vilka det med systemisk-funktionell grammatik (SFG) traditionellt avses teorins bas (Halliday & Mathiessen, 2004). Med systemisk-funktionell lingvistik avser de ett bredare fält som inbegriper t.ex. appraisal-teorin och den visuella och multimodala analysen (Kress & van Leeuwen, 1996, Björkqvall 2009).

⁶ De svenska översättningarna till termerna är hämtade från Björkqvall (2003) som i sin tur har hämtat sina termer från Holmberg (2002: 184–185).

i *Mörkret*. White (2002: 7) understryker att alla tre kategorier av attityd, d.v.s. affekt, bedömning och uppskattning, uttrycker emotioner. Men den finns viktiga skillnader mellan dem. Affekt uttrycker känslor direkt, till skillnad från bedömning (av människor) och uppskattning (av icke-levande företeelser) där känslan inte är det viktigaste budskapet.

Evalueringar kommer inte alltid till uttryck explicit utan kan även uttryckas implicit eller via bildspråk. Affekt kan uttryckas implicit t.ex. genom hänvisningar till fysiska aktiviteter eller ett visst beteende. Man kan andas mer intensivt, skaka i kroppen eller dricka för mycket alkohol (Martin & Rose, 2007: 30–31). Även metaforer kan implicit signalera attityd: *Jag är en blank fisk (Innan frosten)*. Ett annat exempel på bildspråklig attityd är följande replik: *Det finns inte riktigt marginaler för det hos mig (Beck – Hämnens pris)*. I repliken anger talaren att han känner sig psykiskt trött och ångestfull. Enligt Martin och Rose (2007: 31) finns det vanligtvis i kontexten explicita verbala uttryck som ger betydelse åt de implicita uttrycken och attityden kumuleras i texten. Detta kallar de för attitydens *prosodiska natur*. I *Beck – Hämnens pris* talar en polisman med en bilchaufför som har parkerat bilen på ett dåligt ställe. Polismannens första replik ger tolkningsriktlinjer för de följande två replikerna: *Ni står lite dumt till*. Här är det frågan om bedömning. Också de därpå följande replikerna med implicit attityd kan på basis av den första tolkas som bedömningar: *Varför har ni inte satt upp någon varningstriangel?* och *Det är lag på det*. Även polismannens anklagande röst stöder tolkningen av de implicita attityderna. Trots att lexikogrammatiska signaler ofta avslöjar attityden är det kontexten som avgör vilken typ av attityd som är aktuell. Jag ska nu gå över till analysen där jag redogör för översättning av attityd i mitt material.

3 ANALYS

Jag inleder detta avsnitt med en kategorisering av materialet. Därefter ger jag en allmän översikt över sådana repliker där attityden har förändrats vid översättning och presenterar de olika förändringstyperna.

3.1 Kategorisering av materialet

Jag inledde analysen med att dela in attitydreplikerna i tre kategorier som är affekt (A), bedömning (B) eller uppskattning (U). Kontexten är avgörande när betydelsen av ett visst ord eller uttryck analyseras (Katajamäki 2006: 104). Det som beaktas primärt vid analysen är funktionen med ett uttryck. Ett exempel på detta är substantivet *övervåld* i *Hämnens pris*. Utan kontext kan ordet klassificeras som uppskattning eftersom det betecknar en företeelse. I den aktuella kontexten vill talaren dock ställa sig kritiskt till en persons beteende: *Och som sen har anmält honom för övervåld*. Hela satsens funktion är avgörande och således handlar här om en bedömning. En grundläggande princip har varit att gärna inte dubbelkoda värderande uttryck. Syftet med detta är att hålla analysen hanterbar, även om flera olika typer av attityd ofta är aktuella i en och samma replik. Ifall flera attitydtyper (affekt, bedömning eller uppskattning) är aktuella har jag valt den mest framträdande typen. Vidare har jag prioriterat den explicita betydelsen framför den implicita. Ibland har det dock varit svårt eller omöjligt prioritera och då har jag noterat alla typerna. Vid den kvantitativa analysen av de olika attitydtyperna har jag emellertid av praktiska skäl beaktat endast den typ som förekommer först. Martin och Rose (2008: 35) tar upp vissa gränsfall där det är svårt att avgöra vilken typ av attityd ett uttryck tillhör. Ett av dem är s.k. *judgemental legalese* (fritt

översatt 'bedömande lagjargong') med vilket de avser sådana ord som *mord*, *offer*, (*o*)*skyldig* och *straff*. Dessa bedömer mänskligt beteende (bedömning). I vissa kontexter kan ordens uttrycks kraft ha försvagats så att det har bara sin tekniska, institutionaliserade innebörd kvar t.ex. vid polisundersökning. Martin och Rose (2007: 36) konstaterar dock att orden har bevarat åtminstone en del av den värderande uttrycks kraften och den moraliska börda de bär med sig. Det är t.ex. fel att mörda någon. Därför betraktar jag dem som bedömningar.

Martin och White (2005: 68) diskuterar även hybrider som är svåra att klassificera, t.ex. *skyldig*, *stolt*, *svartsjuk*, *avundsjuk*, *skamsen* och *avsky*. Dessa hybrider konstruerar en attityd till något som vi godkänner eller ogillar. Därför kan de hanteras som affektiva uttryck som implicerar bedömning eller uppskattning. Vad gäller ordet (*o*)*skyldig* har jag däremot valt att utgå från att ordet räknas som bedömning eftersom brottsutredningskontexten gör att den bedömande betydelsen är framträdande. T.ex. följande mening klassificeras som bedömning: *Han är skyldig*. I sista hand avgör kontexten. Exempelvis i meningen *Jag känner mig skyldig* är uttrycket en affekt på grund av verbet *känna*. Hälsningar och liknande artighetsfraser, t.ex. *tack*, förblir utanför denna studie. *Förlåt* betraktar jag emellertid som affekt, om kontexten (inklusive bilden och ljudet) avslöjar att talaren verkligen är ledsen. Det modala hjälpverbet *måste* räknas som affekt, om det anger desperation implicit och/eller är ett starkare uttryck för *vilja*. Också *vara tvungen* och den finska passivkonstruktionen av typen *on selvitettyvä* har på samma grund klassificerats som affekt. Däremot om någon säger *måste* med anledning av omständigheterna eller logiska orsaker är det ingen affekt, t.ex. *Det måste ha hänt något* (*Mörkret*). Utanför analysen hamnar upprepningar där talaren upprepar föregående talares ord. Utanför analysen förblir

dessutom uttryck där någon avbryter sig själv (t.ex. på grund av sorg), dialog på engelska (i *Innan frosten*), imperativ och frågor av typen *Vad säger du?* som eventuellt kan tolkas som uttryck för överraskning och förvåning. Svordomar tillhör i regel uttrycksrepertoaren för negativ attityd i kriminalfilmer. Martin och White (2005: 68–69) diskuterar hur betydelsen av svordomar varierar situationsvis. De föreslår att expletiver och eufemismer ska behandlas som ett slags värderingsutbrott, "outbursts of evaluation", som skulle utgöra en egen kategori. Jag har dock valt att identifiera vilken typ av attityd svordomarna tillhör, med anledning av att de i mitt material oftast fungerar som förstärkande ord för bedömning eller uppskattning (t.ex. *Är du [för fan] inte klok?*). Ibland kan de vara affekter som aktiverar negativa känslor, t.ex. frustration, hat, missnöje eller rädsla. En vanlig markör för negativ attityd i kriminalfilmer är skälls uttryck, såsom *ditt jävla svin* (Kerckä, 2009). Dem har jag analyserat som bedömningar eftersom de explicit ger en negativ värdering av en person eller en persons beteende, även om de samtidigt implicit uttrycker talarens negativa affekt. Uttryck av typen *älskling* och *lilla gubben* ser jag som affekter eftersom de primärt används för att visa kärlek och andra positiva känslor.

3.2 Repliker med förändring – en allmän översikt

I det andra analyskedet, efter klassificeringen av replikerna enligt typen av attityd, jämförde jag attitydtypen i den finska repliken med attitydtypen på svenska för att se om det skett en förändring vid översättning. Resultaten framgår av tabell 1 nedan i kolumnerna "Repliker med inga förändringar" och "Repliker

⁷ Hakparentesen markerar att informationen i dem har utelämnats vid översättning.

med förändring”. Följande kolumn inkluderar sådana repliker där det har skett minst en förändring av attityd. Antalet repliker utan förändringar är 826. Minst en förändring av attityd förekommer i totalt 546 repliker. Detta innebär att 40,1 procent av replikerna i hela materialet har minst en förändring. An-

delen repliker med förändring varierar något från film till film. Mest repliker med förändring förekommer det i *Münsters fall* med 49,0 procent och minst i *Innan frosten* med 33,7 procent. Skillnaden mellan de två ytterligheterna är med andra ord 15,3 procentenheter.

Tabell 1. Antalet repliker med förändring i hela materialet.

	Repliker med attityd sammanlagt	Repliker med inga förändringar	Repliker med förändring	Procent av alla repliker med förändring
Innan frosten	312	207	105	33,7 %
Mörkret	316	209	107	33,9 %
Münsters fall	355	181	174	49,0 %
Beck – Hämnens pris	379	219	160	42,2 %
TOTALT	1362	826	546	40,1 %

I materialet har jag identifierat olika typer av förändringar som jag grupperat i två huvudkategorier: *komprimering*⁸ och *förstärkning*. Komprimeringen innebär att uttrycks-kraften minskar vid översättning. Motsatsen till komprimering kallar jag för förstärkning. Då är uttrycks-kraften starkare i översättningen än i källtexten. Utöver dessa förekommer några andra typer av förändringar som beskrivs i avsnitt 3.5.

3.3 Komprimering

Komprimering inbegriper tre underkategorier: *utelämning*, *minimering* och *implicitering*. Utelämning innebär att attitydmarkören har försvunnit helt vid översättningen. Exempel 1 visar ett typiskt fall där översättaren har utelämnat en del av den talade textmängden av utrymmesskäl. Det utelämnade stoffet är markerat med hakparenteser.

⁸ Indelningen och termerna *komprimering* och *utelämning* avviker från några andra forskares sätt att använda dem. Gottlieb (1997: 75–77) skiljer mellan tio översättningsstrategier. Två av dem räknar jag som komprimering: komprimering (condensation) och utelämning (deletion). De Linde (1995) utgår från samma typ av indelning: I hennes termer är *reductions* huvudkategorin som kan indelas i *partial reductions* (komprimering) och *total reductions* (utelämningar).

Exempel 1. Utelämning i *Beck – Hämnadens pris*.

Det visste han inte. [Eller det ville han inte säga.] Men vem som har beställt det vet du väl.	Vasikka ei tiennyt, mutta mehän tiedämme tilaajan.	[A] ⁹
--	--	------------------

Den utelämnade meningen innehåller en markör för attityd, verbet *vilja*. Översättningen saknar denna information om affekt. Den andra typen av komprimering är minimering

som syftar på förändringar där attityden inte är lika stark i översättningen som i källtexten. Exempel 2 visar en bedömning där talaren anser att samtalsparten agerar fel.

Exempel 2. Minimering i *Beck – Hämnadens pris*.

Vad fan gör du? Vad gör du?	Mitä hittoa sinä touhuat?!	B min
-----------------------------	----------------------------	-------

Den bedömande attityden kommer fram i form av en fråga förstärkt med en graderande svordom och genom upprepning. Intonationen har här en avgörande roll för att uttrycka talarens ogillande, bedömande attityd. På fin-

ska har upprepningen utelämnats av utrymmesskäl, vilket minimerar den bedömande uttryckskraften. Exempel 3 visar en minimering av attityden genom utlämning av de bildspråkliga uttrycken.¹⁰

Exempel 3. Minimering genom utelämnat bildspråk i *Beck – Hämnadens pris*.

Du vet vi <u>pröjsar ju en rejäl kaka</u> för att <u>hålla er under armarna</u> och man vill ju gärna se lite resultat.	Teikäläiset tulevat kalliiksi. On mukava nähdä välillä tuloksiakin.	U > U [bildspråk]
---	---	----------------------

Talaren karaktäriseras i filmen av den här typens språk på svenska med de språkliga bilderna. På finska blir karaktäriseringen via hans talesätt dock betydligt svagare, även om det talspråkliga substantivet *teikäläiset* kompenserar förlusten något. Den tredje katego-

rin inom komprimering är implicitering. Den innebär att ett explicit uttryck för attityd blir implicit, vilket exempel 4 illustrerar. Repliken är kursiverad i tv-rutan för att markera att talaren inte befinner sig i samma rum som tv-kameran.

⁹ Se tabell över förkortningar för attitydtyperna och ändringarna i slutet av artikeln.

¹⁰ Jag använder understrykning i syfte att göra det lättare för läsaren av denna artikel att hitta det rätta stället i exemplet.

Exempel 4. Implicitering i *Beck – Hämnens pris*.

--två poliser har mördats i tjänst, av extremt hänsynslösa gärningsmän.	...että kaksi poliisia on murhattu erittäin raa'alla tavalla.	B > impl/U
---	---	------------

I exempel 4 har *extremt hänsynslösa gärningsmän* ersatts med *erittäin raa'alla tavalla*, d.v.s. 'på ett väldigt grymt sätt'. Därmed försvinner den explicita bedömningen vid översättning och blir implicit eftersom handlingen "att mörda någon på ett grymt sätt" förutsätter att det finns en mördare, fast det inte sägs explicit på finska. Det är även möjligt att dubbelkoda detta exempel eftersom

den finska repliken anger en implicit bedömning genom en explicit uppskattning. Tabell 2 nedan visar antalet komprimerade repliker filmvis. Den andra kolumnen visar hur många procent de komprimerade replikerna utgör av hela materialet. Den tredje kolumnen redogör för hur många procent de komprimerade replikerna utgör av alla repliker där det skett en förändring.

Tabell 2. Komprimering av repliker filmvis.

	Antalet komprimerade repliker	Procent av alla repliker med attityd i hela materialet	Procent av alla repliker med förändring
Innan frosten	92	29,4 %	87,6 %
Mörkret	92	27,1 %	86,0 %
Münsters fall	159	44,8 %	91,4 %
Beck – Hämnens pris	125	33,0 %	78,1 %
TOTALT	468	34,4 %	85,7 %

Komprimering är den mest frekventa typen av förändringar när det gäller översättning av attityd i mitt material. Komprimering förekommer i 468 repliker vilket motsvarar 34,4 procent av alla repliker med attityd. Med andra ord förekommer komprimering i genomsnitt i var tredje replik. Resultaten varierar dock något från film till film. Mest komprimeringar förekommer det i *Münsters fall* med 44,8 procent och minst i *Mörkret* med 27,1 procent. Variationsintervallen är därmed 17,7 procentenheter. Ett annat sätt att uppskatta

komprimeringens relevans för översättning av attityd i mitt material är att räkna andelen komprimeringar av alla repliker med förändring. I medeltal utgör komprimering 85,7 procent av replikerna med förändring. Den högsta procentandelen ger *Münsters fall* med 91,4 procent och den lägsta andelen ger *Beck – Hämnens pris* med 78,1 procent. Variationsintervallen är 13,3 procentenheter. Mest komprimeringar förekommer det alltså i *Münsters fall*.

Sahlin (2001: 644) noterar talaridentifierande signalers funktion som en del av personkarakteristiken men framhåller dessutom deras roll i vad den bakomliggande sändaren av hela pjäsen avsiktligt vill kommunicera. I samband med bortfall av attitydangivande enheter konstaterar hon att det rör sig om ett informationsbortfall av en annan art än vid strykningar av ett propositionellt innehåll (Sahlin 2001: 655). Även Matsson (2009: 267–268) poängterar betydelsen av att undertexta diskurspartiklar och liknande drag även om hon medger att det inte är meningsfullt att översätta precis alla diskurspartiklar. Enligt henne kan utelämnning av dem neka tittarna viktig information, primärt gällande talarens karaktärisering och interaktionella aspekter i handlingen. Mot denna bakgrund är det motiverat att jämföra mina resultat, där andelen komprimering av alla attitydreplikor är 34,4 procent, med Matssons (2009: 268) resultat om textning av diskurspartiklar från

engelska till svenska, som uppvisade även ett större bortfall: Bara ungefär en femtedel (233 av totalt 1 032) av diskurspartiklarna textades till målspråket. Hennes resultat kan dock till stor del förklaras med att talspråkliga drag minskar drastiskt vid tv-översättning då mediet byts från tal till skrift.

I mitt material orsakas en mycket stor del av komprimeringen av utelämnning av svordomar. Den här observationen har jag kvantifierat i *Beck – Hämnadens pris*. I totalt 54 komprimerade repliker var komprimeringen åtminstone delvis orsakad av en utelämnad svordom, d.v.s. 43,2 procent av alla komprimerade repliker. De två vanligaste svordomarna är *fan* och *jävla*. I mitt material används svordomar flitigt i syfte att gradera attityd på svenska. I de finska replikerna leder komprimering av svordomar till att den värderande kraften minskar. Exempel 5 ger en bra bild på förekomsten av svordomarna i det svenska talspråket jämfört med den finska repliken.

Exempel 5. Utelämnning av svordomar i *Beck – Hämnadens pris*.

[Vartenda jävla fönster är täckt.] Du kan inte resa dig innan de blåser ditt [jävla] huvud [åt helvete].	Pääsi ammutaan tohjoksi, jos nouset seisomaan.	[A]
--	--	-----

I den finska repliken ingår inget affektivt uttryck. Bilden visar dock talarens arga ansikte, vilket kompenserar utelämnningen av svordomarna. Utelämnning av svordomar beror inte enbart på brist på utrymme. Översättarna instrueras att använda färre eller lindrigare svordomar än i källtexten (Hjort, 2006: 80). Även Araújo (2000; 2004) har observerat minime-

ring av tabuord i sin studie av undertextning av emotionella klichéer. I mitt material är en observation påfallande i Wallanderfilmerna *Innan frosten* och *Mörkret*: Genomgående har dessa Wallanderfilmer nästan lika stora resultatssiffror och procentandelar sinsemellan.

Tabell 3. Jämförelse av Wallanderfilmerna.

	Repliker med attityd, sammanlagt	Repliker utan förändringar	Repliker med minst en förändring	Komprimering % av alla repliker med attityd	Komprimering % av alla repliker med förändring
Innan frosten	312	207	105 = 33,7 %	92 = 29,4 %	87,6 %
Mörkret	316	209	107 = 33,9 %	92 = 27,1 %	86,0 %

Exempelvis är andelen repliker med förändring nästan exakt lika stor i båda filmerna, 33,7 respektive 33,9 procent. Även om man inte kan dra några slutsatser på basis av det här materialet ger resultatet upphov till fortsatta studier.

3.4 Förstärkning

Förstärkning kan tänkas utgöra en slags motsats till komprimering: vid förstärkning blir attitydmarkörer starkare och/eller mer explicita. Kategorin förstärkning inrymmer två underkategorier, *maximering* och *explicitering*. Vid maximering blir attityden starkare, vanligtvis genom tillägg av attitydmarkörer vilket illustreras av följande korta exempel:

Exempel 6. Maximering i *Innan frosten*.

Anna []	Anna pieni...	A max
---------	---------------	-------

I repliken i exempel 6 har översättaren tillagt adjektivet *pieni* (sv. lilla) och på så sätt åstadkommit maximering av affekten som inte förekommer på svenska. Ett annat sätt

att åstadkomma maximering är att utelämnas graderingen, t.ex. ett framförställt attribut. Detta illustreras i exempel 7 där talaren visar upp ett papper hon håller i handen:

Exempel 7. Maximering i *Innan frosten*.

Ann-Britt Höglund? Det här kom just in, jag tror det har [rätt] hög prioritet.	Ann-Britt Höglund? Tämä tuli juuri. Se on tärkeä.	U max
--	--	-------

Repliken ovan har fått ett starkare uttryck för uppskattning i och med att attributet *rätt* har utelämnats, antagligen av utrymmesskäl. Därmed är pappret i fråga entydigt viktigt i översättningen, medan det i originaldialogen anses vara bara ganska viktigt. Den andra

typen av förstärkning, expliciteringen, är en vanlig översättningsstrategi vid textning, och även vid annan översättning (Gottlieb, 1994: 75; Pettit, 2004: 37). Det betyder att implicit information blir mer explicit.

Exempel 7. Explicitering i *Beck – Hämnadens pris*.

Det behöver inte vara nånting.	Älä turhaan huolestu.	A impl > expl
--------------------------------	-----------------------	---------------

I exempel 7 uttrycker talaren implicit att hans samtalspartner inte ska vara orolig i onödan, alltså är det en affekt. På finska är meningen mer explicit tack vare det affektiva verbet *huolestua* (sv. oroa sig). Tabell 3 visar

frekvenserna för repliker med förstärkning. Beläggen på förstärkning är rätt få: totalt förekommer det 52 repliker med förstärkning i hela materialet. Antalet belägg varierar dock markant från film till film.

Tabell 3. Förstärkningsfrekvenserna filmvis.

	Antalet repliker med förstärkning	Procent av alla repliker med förändring
Innan frosten	9	8,6 %
Mörkret	9	8,4 %
Münsters fall	6	3,4 %
Beck – Hämnadens pris	28	17,5 %
TOTALT	52	9,5 %

I genomsnitt förekommer förstärkning i 9,5 procent av alla repliker med förändring. Andelen är liten jämfört med motsvarande procentandel för komprimerade repliker som är 83,9. Andelen repliker med förstärkt attityd utgör med andra ord bara en bråkdel av alla repliker med förändring. Tillsammans utgör dessa två förändringstyper 93,4 procent av alla förändringar i mitt material.

3.5 Övriga typer av förändringar

I det här avsnittet presenterar jag några mindre frekventa typer av förändringar som förekommer i materialet mer än en gång. En attityd i källtexten kan bli en annan typ i den finska repliken. Exempelvis blir en affekt en bedömning eller en uppskattning eller tvärtom. Detta kallar jag för kategoribyte. Antalet kategoribyten är marginellt, totalt endast 16 repliker, d.v.s. 2,9 procent av alla repliker med förändring. I exempel 8 talar en mamma om sin son Felix och livet efter att de flyttade till en ny bostad.

Exempel 8. Kategoribyte i *Innan frosten*.

Felix tycker väl inte att <u>det är så kul</u> . - Din mamma försvann i går, eller?	Felix <u>ei oikein viihdy</u> . - Äitisi siis katosi eilen.	U > A
--	--	-------

På svenska anger mamman Felix tankar i form av uppskattning och värderar situationen och livet i allmänhet. Det är alltså inte direkt känslor hon tar upp, även om det är tänkbart att den explicita uppskattningen kanske implicit kan tolkas att gälla också sonens känslor. Enligt kontexten är meningen en uppskattning. I översättningen är typen av attityd dock affekt. I exempel 9 nedan har af-

fekt blivit uppskattning genom en liten skillnad i ordböjningen på finska. Det svenska ordet markerar affekt genom att uttrycka talarrens personliga känsla mot att han har fått en T-skjorta i present, medan den finska repliken uttrycker uppskattning av T-skjortan. Detta sker till följd av den grammatiska formen av det finska ordet som står i nominativ i stället för partitiv.

Exempel 9. Kategoribyte i *Beck – Hämnadens pris*.

Fint.	Hieno.	A > U
-------	--------	-------

I exempel 10 har uppskattning blivit bedömning i en situation där en kvinnlig kontorsarbetare kritiserar honom för hans gamla,

alltför stora kavaj. Polismannen framför en annan åsikt av situationen, alltså rör det sig om en uppskattning.

Exempel 10. Kategoribytten i *Innan frosten*.

Men så farligt är det väl inte. Kan du inte bara sy in den lite? - Lite...? Ska inte du med flyget?!	Äläs nyt. Etkö voi kursia sitä vähäsen? - Eikö sinulla ole kiire lennolle?	U > B
--	---	-------

Den finska repliken ger tv-tittaren en uppfattning att talaren kritiserar kvinnan, inte kavajen och situationen, alltså är det en bedömning. Det är tydligt att hela det långa svenska uttrycket inte skulle ha fått plats i repliken på finska. Trots behovet av att komprimera har översättningen tack vare det korta *Äläs nyt* lyckats förmedla en lätt kritiserande attityd. Det här stället är ett typiskt exempel på den balansgång som undertexterna kämpar med:

att balansera mellan vad som ryms i repliken och vad som måste komprimeras så att så stor del av informationen som möjligt ska komma fram. Förändring kan också ske inom en och samma kategori, t.ex. från en positiv attityd till negativ eller vice versa. I exempel 11 är det frågan om bedömning både i källtexten och i måltextern men den negativa attityden har blivit positiv.

Exempel 11. Förändringar inom en kategori i *Münsters fall*.

[Det finns fortfarande vissa luckor, fast] vi fyller dom metodiskt.	Täytämme aukkoja järjestelmällisesti.	B neg > B pos
---	---------------------------------------	------------------

I exempel 11 medger talaren den negativa bedömningen att polisen inte har kunnat klara upp brottet och bedömer polisens kompetens, men i översättningen har denna negativa bedömning utelämnats. Därför ger den finska

repliken en positiv bild av polisens yrkesskicklighet. I exempel 12 är det däremot ett tillägg i översättningen, det positiva adjektivet *hyvä* (sv. bra), som gör att den negativa attityden mot Waldemar blir positiv.

Exempel 12. Förändringar inom en kategori i *Münsters fall*.

Är det din far som har lärt dig att tuga? Är det det? Är det Waldemar som är föredömet?	Isäsikö sinut saa vaikenemaan? Onko Waldemar hyvä esikuva?	B neg > B pos
---	---	------------------

I exempel 13 har komprimering (utelämnningen i början av meningen) lett till att per-

sonen som evalueras på svenska blir en annan på finska:

Exempel 13. Förändringar inom en kategori i *Beck – Hämnadens pris*.

[Jag reagerade ju bara för att] du gav dig på...	Kävit hänen kimppuunsa...	B > B den evaluerade är en annan person
--	---------------------------	--

På svenska är bedömningen riktad mot talaren som försvarar sig själv och sin handling. På finska har självförsvaret uteblivit och bedömningen är riktad mot samtalspartnern. I detta avsnitt har jag presenterat de olika typerna av attityd som jag identifierat i mitt material. I följande avsnitt studerar jag närmare en vanlig attitydmarkör, verbet *vilja*, men som inte har någon standardmotsvarighet i de finska replikerna i mitt material.

3.5 Verbet *vilja*

Verbet *vilja* anger affekt enligt ramverket för evaluering. Översättning av *vilja* utgör ett intressant fall att studera närmare av två anledningar: verbet förekommer rikligt i mitt material, med totalt 124 repliker, och översättningslösningarna uppvisar en stor variation. I en del repliker har *vilja* bevarats vid översättningen, men ofta har verbet utelämnats. I exempel 14 har hela meningen med verbet och därmed affekten raderats.

Exempel 14. Verbet *vilja* har utelämnats i *Beck – Hämnadens pris*.

Det visste han inte. [Eller det <u>ville</u> han inte säga.] Men vem som har beställt det vet du väl.	Vasikka ei tiennyt, mutta mehän tiedämme tilaajan.	[A]
---	---	-----

Ett annat vanligt sätt att hantera verbet *vilja* är att ersätta det med imperativ på finska vilket illustreras i exempel 15 och 16. I dem blir samtalstonen med anledning av uppmaning-

en ovänligare på finska, medan den svenska varianten betonar en affektiv personlig upplevelse. Affekten går förlorad för den finska replikläsaren.

Exempel 15. Verbet *vilja* blir imperativ i *Beck – Hämnadens pris*.

Jag <u>vill</u> ha rapport omedelbart när ni får in nåt. Omedelbart.	<u>Ilmoittakaa</u> heti, kun tiedätte jotain. Heti!	[A]
--	---	-----

Exempel 16. Verbet *vilja* blir imperativ i *Beck – Hämnadens pris*.

Vi <u>vill</u> att du släpper kvinnan.	<u>Päästä</u> nainen vapaaksi.	[A]
--	--------------------------------	-----

Utelämning av *vilja* leder ofta till imperativ på finska när talaren vill att någon annan ska göra någonting, som vi ser i exemplen ovan. Om viljan däremot förutsätter en handling

av talaren själv, kan utelämning av viljan bli en presenskonstruktion med ett annat, icke-affektivt verb:

Exempel 17. Verbet *vilja* blir presens i *Beck – Hämnadens pris*.

Jag <u>vill</u> kolla upp honom. -Gunvald!	- <u>Käyn</u> jututtamassa häntä. - Gunvald!	[A]
--	---	-----

Verbet *vilja* kan även fungera som artighetsmarkör. Exempel 18 visar hur bortfallet av affekten också inverkar på tonen i samtalet,

då man går rakt på sak genom imperativ på bekostnad av en vänlig begäran. Det bevarade ordet *vain* (bara) gör begäran lite artigare.

Exempel 18. Artighet genom vilja i *Münsters fall*.

Jag skulle bara vilja veta var ni befann er igår. Ja, var och en av er.	Kertokaa vain missä olitte eilen.	[A]
---	-----------------------------------	-----

Exempel 19 nedan visar ytterligare en typ hur *vilja* har översatts i mitt material. Det affektiva verbet *vilja* har bytts ut mot en ännu

starkare markör för vilja, mot verbet *kieltää* (förbjuda). Affekten har maximerats.

Exempel 19. Maximering genom utelämning av vilja i *Beck – Hämnens pris*.

Han <u>ville</u> inte att vi skulle säga nåt till henne för att...	Isä <u>kielsi</u> kertomasta siitä äidille.	A max
--	---	-------

Här får pappan (*han* i exemplet) en mer auktoritär ställning i familjen då han på finska förbjuder barnen att berätta till mamman, i stället för att inte vilja, vilket han gör på svenska. Maximeringen i exempel 19 utgör dock bara ett undantag vid översättning av *vilja*. På basis av analysen är slutsatsen att verbet *vilja* oftast inte förekommer i översättningen på samma sätt som i källtexten utan de har exempelvis utelämnats eller ersatts med imperativ. De rikliga beläggen med imperativ gör att en viktig del av karaktärernas vänlighet har ersatts med uppmaningar och då blir samtals-tonen annorlunda på finska.

4 SAMMANFATTANDE DISKUSSION

I den här artikeln har jag studerat finsk undertextning av attityd i svenska kriminalfilmer med hjälp av ramverket för evaluering. Först studerade jag förändring av attitydmarkörer vid översättning. Enligt de kvantitativa resultaten är förändringarna frekventa: Det förekom minst en förändring i nästan hälften av alla repliker i materialet. Variation kunde noteras mellan filmerna. Resultatet tyder på att attityd påverkas av översättningsrealiteterna, exempelvis byte från tal till skrift. Nästa steg var att identifiera olika typer av förändringar. Den kvantitativa analysen bekräftade hypo-

tesen om kraftig komprimering. I närmare nittio procent av replikerna med förändring hade attityden komprimerats. Detta innebär att värderande språkresurser är i högsta grad utsatta för behovet av att komprimera. Den största enskilda faktor som bidrog till komprimering av attityd var utelämning av svordomar. Motsatsen till komprimering, förstärkning, observerades betydligt mindre frekvent. Explicitering är inte ett lika relevant fenomen i mitt material som man kunde förvänta sig på basis av t.ex. Pettits (2004: 37) resultat. Även några sporadiskt förekommande förändringstyper identifierades.

En närmare analys av översättning av verbet *vilja* genomfördes som fallstudie av varierande översättningslösningar. I mitt material fanns en tendens att antingen utelämna det affektiva verbet *vilja* eller översätta det med imperativ. Det flitiga bruket av imperativ ger talaren större auktoritet, vilket passar väl polis-män eller t.ex. en sträng pappafigur. Men ett flitigt bruk av imperativ som motsvarighet till svenskans vilja tyder eventuellt på en alltför direkt översättningslösning. I varje fall är det bra om översättarna blir medvetna om denna, med stor sannolikhet omedvetna, tendens. Utelämning av gradering, t.ex. genom svordomar eller upprepning, medförde minimering eller ibland, något oväntat, maximering.

Denna studie visar att översättaren verkligen behöver balansera mellan olika alternativ: Ska man ge plats i repliken åt mer innehålls- tunga element på bekostnad av värderande resurser eller prioritera attitydmarkörer i stället för andra innehålls- element? Det är emellertid klart att komprimering av attityd förekommer frekvent. I dagens arbetsförhållanden krävs översättarna allt mer resultat under kortare tid. Detta mångfaldigar risken för att man inte längre har tillräckligt med tid att fundera på prioritetsordningen för de olika dragen i källtexten och beakta de evaluerande uttryckens betydelse. Även enligt andra resultat (Mattsson 2009) undertextar man hellre element med textuell funktion än med interpersonell funktion. Attitydmarkörer kan ha flera olika funktioner beroende på kontexten och deras centrala roll i genren kriminalfilmer kan inte nekas. Vid utelämnning av dem ökar risken för att man i de finska replikerna ger en annan bild av karaktärerna och berättelsens djup i de fall när den multimodala kontexten inte ger motsvarande information genom bild eller ljud. Med andra ord förändras den kommunikativa balansen i filmen där det evaluerande innehållet på svenska vilar på tre stöttepelare, d.v.s. ord, bild och ljud, men bortfall av evaluerande information i ordform ger bild och ljud större betydelse för finskspråkiga tittare. Attityduttrycken utgör i kriminalfilmer en betydelsefull potential för en mångdimensionerad filmberättelse och karaktärisering som enligt resultaten förtjänar mer hänsyn vid översättning än i nuläget. De många utelämnningarna av verbet vilja visade hur lätt samtalstonen kan bli en annan vid textning. De översatta replikerna i mitt material omfattar trots komprimering flera berömvärda lösningar. Replikerna återger ofta, i mån av möjlighet, värderande språkresurser, ofta tillsammans med bild och ljud som är elementära för audiovisuell översättning.

För översättarpraktiken är resultaten i denna studie relevanta i och med att de visar att man tenderar att utelämnat attitydmarkörer i kriminalfilmer som är viktiga med tanke på den interpersonella metafunktionen. Resultaten kan fungera som väckarklocka och få översättarna att åtminstone för en stund stanna och fundera på det evaluerande språkets roll i kriminalfilmer. Hur påverkas filmhelheten då en betydande del av attityduttrycken komprimeras? Borde man ge något större utrymme för det evaluerande språket? Kan bild och ljud överföra den utelämnade attityden till målspråkliga tittare? Detta ger upphov till en annan studie med fokus på ett multimodalt betydelseskapande. Ett annat intressant tema för fortsatta studier är att jämföra DVD-översättningar med översättningar för allmänna tv-kanaler. Enligt mina resultat är risken att evaluerande uttryck faller bort vid översättning verklig, men översättningen kan trots komprimering förmedla en betydlig del av dessa till målspråkliga repliker fast inte alltid i samma form som i källtexten.

FÖRTECKNING ÖVER FÖRKORTNINGAR

A	Affekt (<i>Affect</i>)
B	Bedömning (<i>Judgement</i>)
U	Uppskattning (<i>Appreciation</i>)
min	Minimering
max	Maximering
impl	Implicit information
expl	Explicit information
>	Markerar ändring vid översättning
[]	Utelämnat element

MATERIAL

Beck – Hämmdens pris (2001). (Finsk titel *Beck – Koston hinta*). Dvd. Regi Kjell Sundvall. Finsk översättning av Kati Wink, SDI Media Finland. Sverige.

- Innan frosten* (2005). (Finsk titel *Ennen routaa*). DVD. Yellow Bird Films AB. Finsk översättning av Anitra Paukkula, Broadcast Text. Sverige.
- Münsters fall* (2005). (Finsk titel *Münsterin juttu*). DVD. Svensk filmindustri. Finsk översättning av Irmeli Kuusela. Sverige.
- Mörkret* (2005). (Finsk titel *Pimeys*). DVD. Svensk filmindustri. Finsk översättning av Pirjo Katarina Leppänen, www.undertext.com. Sverige.

LITTERATUR

- Aaltonen J. (2002). *Käsikirjoittajan työkalut. Audiovisuaalisen käsikirjoituksen tekijän opas*. Helsinki: SKS.
- Alanen, A. (1994). 1980-luvun action-elokuva genre-analysin kannalta – esimerkkinä Die Hard. I: R. Kinisjärvi, T. Malmberg & J. Sihvonen (red.), *Elokuva ja analyysi. Katsauksia elävän kuvan erittelyyn ja tulkintaan*, (s. 91–103). Helsinki: Painatuskeskus/SEA.
- Appraisal Website Homepage. <<http://www.grammatics.com/Appraisal/>> (20.2.2014).
- Araújo, V. L. S. (2000). *Ser ou não ser natural; eis a questão dos clichês de emoção na tradução audiovisual* (To be or not to be natural; the question of clichés of emotion in audiovisual translation). Opublicerad akademisk avhandling. São Paulo: University of São Paulo.
- Araújo, V. L. S. (2004). To Be or Not to Be Natural: Clichés of Emotion in Screen Translation. *Meta*, Vol. 49: 1, 161–171.
- Björkqvall, A. (2003). *Svensk reklam och dess modellarsare*. Akademisk avhandling. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 31. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Björkqvall, A. (2009). *Den visuella texten: Multimodal analys i praktiken*. Ord och stil 40. Stockholm: Hallgren och Fallgren.
- Chaume, F. (2004). Film Studies and Translation Studies: Two Disciplines at Stake in Audiovisual Translation. *Meta*, XLIX, 1, 12–24.
- Chrystal, J.-A. (2006). Att ändra åsikt och ge plats för andra röster. Elevers ändringar efter responsamtal. I: P. Ledin, L. Lind Palicki, C. Melin, G. Nilsson, K. Wirdenäs & H. Åbrink (utg.), *Svenskans beskrivning* 28, (s. 87–96). Örebro: Örebro universitet.
- Diaz Cintas, J. (2004). Subtitling: the long journey to academic acknowledgement. *Journal of Specialised Translation*, Issue 01, 2004, 50–68.
- Don, A. C. (2007). *A Framework for the investigation of interactive norms and the construction of textual identity in written discourse communities: The case of an email list*. Opublicerad akademisk avhandling. Birmingham: University of Birmingham. <http://www.grammatics.com/lexi_con/lexis-text/thesis/donacPhD.html> (20.2.2014).
- Folkeryd, J. W. (2006). *Writing with an Attitude. Appraisal and student texts in the school subject of Swedish*. Akademisk avhandling. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Linguistica Upsaliensia 5. Uppsala. <<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-7410>> (20.2.2014).
- Gottlieb, H. (1994). *Tekstning. Synkron billemiedieoversattelse*. København: Center for Oversættelse, Københavns Universitet.
- Gottlieb, H. (1997). *Subtitles, Translations & Idioms*. Copenhagen: Centre for translation studies, University of Copenhagen.
- Gottlieb, Henrik (2004) [2000]. *Screen Translation. Seven studies in subtitling, dubbing and voice over*. Copenhagen: The Faculty of Humanities, University of Copenhagen.
- Halliday, M.A.K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold.
- Halliday, M.A.K. & Matthiessen, C.M.I.M. (2004). *An Introduction to Functional Grammar*. 3rd ed., rev. by C.M.I.M. Matthiessen. London: Arnold.
- Hjort, M. (2006). Kirosojen valikoituminen audiovisuaaliseen ja kaunokirjalliseen tekstiin. I: *Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet, VAKKI-publikationer nr 33*, (s. 74–84). Vasa: Vasa universitet.
- Holmberg, P. (2002). *Emotiv betydelse och evaluering i text*. Nordistica gothoburgensia 24. Göteborg: Acta universitatis Gothoburgensis.
- Holmberg, P. (2011). Texters interpersonella grammatik. I: P. Holmberg, A.-M. Karlsson & A. Nord (red.), *Funktionell textanalys*, (s. 97–113). [Stockholm]: Norstedts.
- Holmberg, P & Karlsson, A.-M. (2006). *Grammatik med betydelse: en introduktion till funktionell grammatik*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.

- Holmberg, P., Karlsson A.-M. & Nord, A. (2011). Funktionell grammatik och textanalys. Grammatiken i verkliga livet. I: P. Holmberg, A.-M. Karlsson & A. Nord (red.), *Funktionell textanalys*, (s. 7–18). [Stockholm]: Norstedts.
- Hood, S. (2004). *Appraising Research: Taking a stance in academic writing*. Akademisk avhandling. Faculty of Education, University of Technology, Sydney. <<http://grammatics.com/appraisal/hoodS-phd-links.htm>> (20.2.2014).
- Katajamäki, H. (2006). Arvottavien merkitysten rakentaminen taloussanomalehden pääkirjoituksissa. I: E. Lehtinen & N. Niemelä (red.), *Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet, VAKKI-publikationer* nr 33, (s. 97–108). Vasa: Vasa universitet.
- Katajamäki, H. (2009). An Editorial and its Intertextual Links. Case Study of a Finnish Business Newspaper. I: M. Enell-Nilsson & N. Nissilä (red.), *Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet, VAKKI-publikationer* nr 36, (s. 204–215). Vasa: Vasa universitet.
- Kerkkä, K. (2008). Illusionsskapande i tv-textning – verklighet eller bara en illusion? I: M. Enell-Nilsson & T. Männikkö (red.), *Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet, VAKKI-publikationer* nr 35, (s. 67–77). Vasa: Vasa universitet.
- Kerkkä, K. (2009). On Subtitling Name Calling in Crime Films. I: B. J. Epstein (red.), *Northern Lights: Translation in the Nordic Countries*, (s. 51–69). Bern: Peter Lang.
- Kerkkä, K. (2010). Den mångfasetterade kriminalfilmen – om framställningen i dialog och tv-textning. I: H. Lönnroth, N. Pilke & P. Rossi (red.), *Tidskriften Nordiska Språk, Artiklar, smärre bidrag och recensioner 2001–2010*, Publikationer från Vasa universitet, Forskningsrapporter 301, Språkvetenskap 48, (s. 31–47). <http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-458-2.pdf> (20.2.2014).
- Koljonen, T. (1998). *TV-textning: Konsten att komprimera*. Licentiatavhandling. Jyväskylä universitet, Institutionen för nordiska språk. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-1998789404>> (20.2.2014).
- Kress, G. & van Leeuwen, T. (1996). *Reading images: The grammar of visual design*. London: Routledge.
- Linde, Z., De (1995). "Read My Lips". Subtitling Principles, Practices and Problems. *Perspectives: Studies in Translatology*, Vol. 3: 1, 9–20.
- Martin, J. R. & White, P. R. R. (2005). *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. London & New York: Palgrave/Macmillan.
- Martin, J. R. & Rose, D. (2007). *Working with Discourse. Meaning beyond the Clause*. 2nd Edition. London, New York: Continuum.
- Mattsson, J. (2006). Linguistic Variation in Subtitling. The subtitling of swearwords and discourse markers on public television, commercial television and DVD. I: M. Carroll, H. Gerzymisch-Arbogast & S. Nauert (eds), *MuTra 2006 – Audiovisual Translation Scenarios: Conference Proceedings*, (s. 47–56). <http://www.euroconferences.info/proceedings/2006_Proceedings/2006_Mattsson_Jenny.pdf> (20.2.2014).
- Mattsson, J. (2009). *The Subtitling of Discourse Particles. A corpus-based study of well, you know, I mean, and like, and their Swedish translations in ten American films*. Akademisk avhandling. Gothenburg: University of Gothenburg. <<http://hdl.handle.net/2077/21007>> (20.2.2014).
- Mikkonen, I. (2010). "Olen sitä mieltä, että..." *Lukiolaisten yleisönoastotekstien rakenne ja argumentointi*. Akademisk avhandling. Jyväskylä Studies in Humanities 135. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3826-0>> (20.2.2014).
- Mäntymäki, T. (2004). The Male Detectives Body and Social critique. I: K. Nikula, K. Alanen & H. Lönnroth (red.), *Text, bild och sambälle*, (s. 193–200). Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nord, A. (2008). *Trädgårdsboken som text 1643–2005*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology N.S. 47. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet. <<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-8332>> (20.2.2014).
- Nord, C. (1997). *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome.

- Pettit, Z. (2000). *Sous-titrage et doublage: Interaction entre langage et image dans une sélection de genres audiovisuels (Subtitling and dubbing: Interaction between language and image in a selection of audiovisual genres)*. Opublicerad akademisk avhandling. Montpellier: Paul Valéry University.
- Pettit, Z. (2004). The Audio-visual Text: Subtitling and Dubbing Different Genres. *Meta*, Vol. 49: 1, 25–38.
- Pedersen, J. (2007). *Scandinavian subtitles. A Comparative Study of Subtitling Norms in Sweden and Denmark with a Focus on Extralinguistic Cultural References*. Stockholm: Stockholms universitet, Engelska institutionen.
- Sahlin, I. (2001). *Tal och undertexter i textade svenska tv-program. Probleminventering och förslag till en analysmodell*. Akademisk avhandling. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Skei, H. H. (2005). Nordisk kriminallitteratur. *Nordisk Tidskrift*, 4/2005, 317–329. <<http://www.letterstedtska.org/NT4-05.pdf>> (20.2.2014).
- Vertanen, E. (2007). Ruututeksti tiedon ja tunteiden tulkkina. I: R. Oittinen & T. Tuominen (red.), *Olennessen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*, (s. 149–170). Tampere: Tampere University Press.
- White, P. R. R. (2009). Media power and the rhetorical potential of the 'hard news' report—attitudinal mechanisms in journalistic discourse. I: M. Enell-Nilsson & N. Nissilä (red.), *Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet. VAKKI-publikationer* nr 36, (s. 30–49). Vasa: Vasa universitet.

FINNISH SUBTITLING OF ATTITUDE IN SWEDISH CRIME FILMS

Karita Kerkkä, University of Turku

In modern Swedish crime films, evaluative language is used in the film dialogue in order to characterize personalities and make a difference between different types of scenes. The subtitles aim to transfer not only the information of great importance for the plot, but also attitudes, in spite of the need to compress the contents, in order to make the subtitles readable. Therefore, there is a risk that evaluative utterances will be omitted, since they are often seen as information with no major relevance for the plot. This paper studies the translation of evaluative language from Swedish spoken dialogue into Finnish subtitles. The corpus consists of four Swedish crime films (DVD). The method is drawn from Appraisal framework that explores the evaluative use of language (Martin & Rose 2008; Martin & White 2005). In this article, the focus lies on one sub-system, Attitude. This article provides a both quantitative and qualitative inventory of the translation solutions. The main finding is that about forty percent of the attitude expressions in the corpus are changed during the translation process and about 85 percent of all the changes were caused by compression.

Keywords: translation, appraisal theory, attitude, crime films

ASENNEILMAUSTEN KÄÄNTÄMINEN SUOMEKSI RUOTSALAISSA RIKOSELOKUVISSA

Karita Kerkkä, Turun yliopisto

Tässä artikkelissa analysoin asenneilmausten suomenkielistä ruututekstitystä ruotsalaisissa rikoselokuvissa. Nykyajan ruotsalaiset rikoselokuvat sisältävät runsaasti asenneilmauksia, joiden tarkoituksena on muun muassa karakterisoida hahmoja ja tehdä rikoselokuvasta moniulotteisempi. Käännettäessä puhuttua dialogia helppolukuisiksi ruututeksteiksi osa puhutusta informaatiosta on jätettävä pois. Vaarana on se, että juonen kannalta keskeiset ainekset käännetään, mutta asenneilmauksia karsitaan. Tämän vuoksi tutkin tässä artikkelissa, missä määrin asenneilmaukset muuttuvat käännettäessä ja identifioin käännettäessä. Aineisto koostuu neljän DVD-elokuvan ruututeksteistä ja ruotsinkielisistä dialogin kohdista, joissa on asenteen sisältävä ilmaus. Lähtökohtana on funktionaalinen käänntietiede. Analyysimenetelmänä on asennoitumisen alasytemi suhtautumisen teoriassa (Martin & White, 2005; Martin & Rose, 2007). Tulosten perusteella voi todeta, että asenneilmaukset ovat usein tiivistämisen kohteena.

Avainsanat: kääntäminen, suhtautumisen teoria, asenne, rikoselokuvat